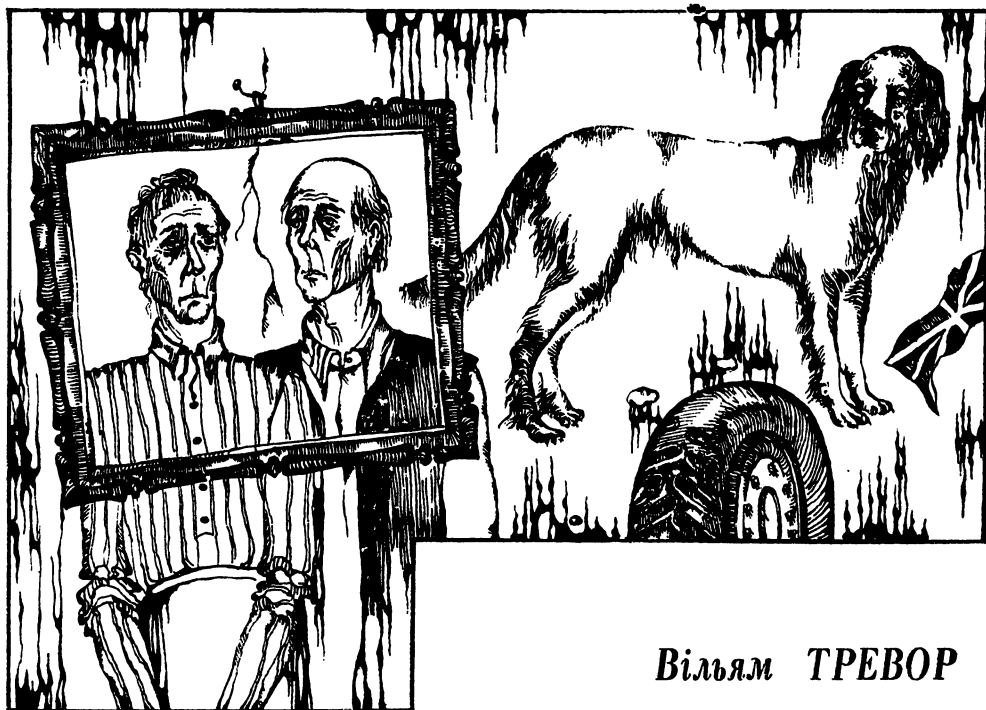

Вільям ТРЕВОР

ДАЛЕКЕ МИНУЛЕ

У містечку та й в усій околиці їх вважали за безневинних диаків. «Чудії»,— казали про них люди, і з часом ця думка набрала відтінку своєрідної симпатії.

Вони були худі, неговіркі, одне з одним дуже схожі — брат і сестра, що успадкували однакову зовнішність. Обоє кістляві й вилицюваті, вони мали блакитні, аж білясті очі й гострі правильної форми носи. Такий самий з вигляду був і їхній батько, тільки він відрізнявся рудим ластовинням на щоках і легковажною, безтурботною вдачею. Колись їхня родина відома була як «Міддлтони з Каравея», але тепер брат і сестра звалися просто Міддлтони, бо садиба та — Каравей — уже ні для кого нічого не означала, хіба тільки для самих них.

Держали вони четверо корів герефордської породи і трохи курей. Їхній дім стояв за три милі від міста. Великий, збудований ще за часів Георга II, він відображав колишню славу й пізніший занепад добробуту родини. В міру того, як брат і сестра старішали, дах на будинку дедалі менше захищав від негоди, ринви поточила іржа, а риштаки густо заросли травою. Місцевий поголос мовив, що їхній батько віддав у заставу успадкований маєток, щоб було з чого забезпечувати винами та шовками одну католичку з Дубліна. Коли він помер 1924 року, дочка й син виявили, що вся їхня власність зводиться до дванадцятьох акрів землі. Сусіди казали, крім того, що ці знегоди тільки посилили їхню волю до життя і з цієї ж таки причини вони полюбили рештки

Каравея дужче, аніж могли б полюбити він — дружину, а вона — чоловіка, якби коли-небудь надумали одружитись. В усьому своєму безталанні вони винуватили ту католичку з Дубліна, якої самі зроду й у вічі не бачили, а разом і новий національний уряд Ірландії, якому у свій дивацький спосіб пов'язуючи одне з другим. Мовляв, у часи британського урядування такі жінки знали своє місце, й тоді в усьому був лад.

Двічі на тиждень, по п'ятницях і неділях, Міддлтоні приїжджали до міста — спершу в двоколці, а пізніш у машині марки «форд-англія». У крамницях та й усюди вони не приховували, що зберігають вірність минулому. По неділях брат і сестра ходили на відправу у протестантський собор святого Патріка — цей храм приваблював їх тим, що в ньому й далі проголошували молитви за здоров'я короля, дарма що Ірландія уже не визнавала його зверхності. Революційний режим довго не протягне, спокійно зауважували вони превелебному Пакемові; який сенс у цих пофарбованих на зелене поштових скриньках, у цій мові, якої ніхто не розуміє?

По п'ятницях, коли вони, обое у випрасуваних твідових костюмах, везли до міста по сім чи й вісім дюжин яєць, їх щоразу супроводила зграя рудих сетерів, яких завжди тримали у Каравеї. Вони продавали яйця в бакалійну крамницю Ке, а тоді заходили в ту її частину, що правила за буфет, пити чарку разом з господинею. Містер Міддлтон брав звичайно віскі, а його сестра — вино «тіо-пепе». Їм обом приємні були ці відвідини, бо вони любили місіс Ке, та й вона їх любила. Після того Міддлтоні купували дещо в крамницях, обговоривши з власниками останні новини, і йшли до готелю Гілі перехилити ще по чарочці, перше ніж вирушити додому.

Питво було їм за вітиху, і саме завдяки цьому — незважаючи на їхню вірність минулому — в них склалися такі приязні стосунки з городянами. Гладун Дріскол, різник, мав звичку навіть жартувати з ними про минуле, коли зустрічав їх чи то в готелі Гілі, чи то у своїй крамничці, де він стояв за прилавком і нарізав їм тоненькими шматочками печінку або м'ясо на відбивні.

— Ви ще не забули тих часів, містере Міддлтон? Я б тоді чкурнув як заєць, коли б ви тільки пальцем мені погрозили.

І Гладун Дріскол, похитуючись на п'ятах зі склянкою міцного портеру в руці або ж кладучи на терези м'ясо, знову заходився реготом.

— Тоді ваші очі були такі насторожені, містере Дріскол, — лагідно казала міс Міддлтон, і собі всміхаючись на згадку про ту далеку минувшину.

Дріскол і з ним фермер на ім'я Магір та ще один, що звався Брін, стояли тоді у холі в Каравеї, кожен з дробовиком у руці. А брат і сестра Міддлтоні, як і їхні мати, батько та тітка, сиділи замкнені у кімнаті нагорі. Більш нічого в той час і не сталося: сподівалися на появу британських солдатів, але ті не прийшли, і люди у холі кінець кінцем облишили вартувати.

— Різанини їм треба було, — заявив Міддлтон-старший, коли вони пішли. — Клятві розбишаки!

Потім настала друга світова війна. У місті була фабрика рукавичок, якою володіло подружжя Вінкельманів, німців за національністю; і от Міддлтоні запідозрили, ніби вони шпигуни на користь третього рейху. Городяни, добре знаючи власників фабрики, сміялися з цієї нової химери Міддлтонів: «Та хіба ж можна брати їх усерйоз», — казали вони неабияк стривоженим Вінкельманам. Незабаром після закінчення

війни превелебний Пакем помер, і його заступив превелебний Госфорд, представник молодшого покоління; він, як і решта жителів містечка, теж сміявся з Міддлтонів і дивився на них як на анахронізм. Вони запротестували, коли в соборі святого Патріка перестали проказувати молитви за здоров'я королівської родини, але превелебний Госфорд вважав, що їхні протести так само безглузді, як і ті молитви. З якої це рації виголошувати молитви за монархів сусіднього острова, коли їхній власний острів має тепер свого законно обраного президента? Міддлтони ніяк не зреагували на цей аргумент. Якось у присутності превелебного Госфорда вони демонстративно підвелись на ноги, коли радіо «Бі-бі-сі» заграло «Боже, храни короля», а в день коронації королеви Єлизавети II поїхали в місто, виставивши в задньому віконці свого фордика британський прапорець.

— Містере Міддлтон, бійтеся бога! — засміявся Гладун Дріскол, коли побачив цей прапорець, забираючи з вітрини крамниці таріль із свининою.

Міддлтони вибачливо посміхнулися. Сьогодні у Співдружності Націй велике свято, пояснили вони, чим ще дужче розвеселили Дріскола. Згодом він повторив ці їхні слова у шинку Фелана.

— Ії британська величність! — зареготав його приятель Брін.

Розташоване в мальовничій долині з багатими на рибу річками та болотами, де водилося чимало дикого птаства, містечко процвітало завдяки зростанню післявоєнного туризму. Готель Гілі тепер був відкритий цілу добу й називався «Новий Ормонд». Крамарі пооздоблювали вітрини своїх крамниць, а містер Гілі став організовувати щорічні «Фестивалі лосося». Навіть канонік Келлі, який попервах гостро критикував поведінку туристів і особливо жіночі сукні, зрештою заспокоївся, побачивши, що мораль його пастви не піддалася згубним впливам. «Дякувати господу богам та здоровому глуздові», — прорік він, маючи на увазі бога і свої проповіді. З часом він навіть почав пишатися, що мірило вартостей його парафіян не зазнало ніякого ушкодження від того, що в їхньому місті гостюють люди з іншими поглядами на життя.

У місцевих бакалійників з'явилися тепер імпортні сири — і брі, і камембер, і порт-салют, а також розмаїті вина. Взірцем для наслідування став коктейль-хол у «Новому Ормонді»; місіс О'Брайен, дружина адвоката, раз чи двічі на рік стала влаштовувати вечірні прийоми, зобов'язавши чоловіка готувати коктейлі з джину й вермуту у високих склянках, а сама частувала гостей горіхами та японським печивом. Звичайно сюди заглядав і канонік Келлі й кожного разу переконувався, що все відбувається без порушення пристойності. Щоправда, він не визнавав мішаних напоїв і віддавав перевагу традиційній скляночці «Джона Джемісона».

З вікон монастиря Лорето черниці бачили довгі лискучі автомобілі з номерними знаками Великобританії; вітер доносив до них голоси з англійським та американським акцентом. Матері чепурили своїх дітей і посиляли у гольф-клуб трохи приробити, підносячи гравцям м'ячі. Кондитори торгували святковими сувенірами. Випечені на соді підрум'янені хлібчики з коринкою із пекарні Мерфі-Флуда зажили слави справжнього делікатесу. Містер Гілі вдвічі збільшив число офіціанток з місцевих дівчат, які обслуговували ресторан у його готелі, і взимку 1961 року найняв будівельників для дальшої розбудови свого закладу, на що банк «Манстер і Ланстер» дав позичку в двадцять дві тисячі фунтів.

Але тим часом як містечко процвітало, Каравей дедалі більше занепадав. Міддлтони вже дійшли до середини сьомого десятка і примирислися з тим, що рік у рік житиметься їм усе тяжче. Удвох вони вибиралися на просторе горище свого будинку й розставляли старі пофарбовані бляшанки та блюдечка з-під вазонів у тих місцях, де протікав дах. Вечорами обое сиділи над своїми тоненькими котлетами в їдальні, яка колись мала такий вишуканий вигляд; по-своєму вона й досі лишилася б вишуканою, якби не виблякли меблі з облупленою політурою та вицвілі шпалери. У холі на них згори, з портрета в позолоченій рамі, оздобленій слоновою кісткою, дивився батько, зображений в уніформі ірландського гвардійця британської армії. Йому колись випало розмовляти з самою королевою Вікторією, і хоч брат і сестра були вже на середині сьомого десятку, їм і досі чувся, мов живий, голос батька, коли він казав, що бог, імперія і королева — це воістину неподільна трійця у чесному солдатському серці. У холі висів також фамільний герб і вишитий на старовинному ірландському полотні хрест святого Георга.

Собака, який тепер супроводив Міддлтонів, звався Терлоч. Йому було тринадцять років; він уже осліп, майже оглух і ледь переставляв ноги. Господарі з жахом думали, що ж буде, коли він здохне, знаючи, що вибрикли ще одного цуценяти їм уже не витримати. Своїм виглядом Терлоч нагадував Міддлтонам про їхній похилий вік і про те, як тяжко їм стало доглядати корів та курей. Щоразу більш нетерпляче дожидали вони п'ятниці, коли побудуть у товаристві такої гостинної місіс Ке, погомонять у готелі з містером Гілі. Тепер вони якомога довше затримувалися в місіс Ке, і в готелі, та й у крамницях, а додому їхали по-вільніше. Вони все так само зберігали вірність далекому минулому, хоч воно вже примерхло в їхній пам'яті, і коли вони згадували в розмовах, яким був колись Каравей і як їхній непутящий батько зустрічався з королевою Вікторією, їх слухали без роздратування.

Приїжджим до містечка розповідали про Міддлтонів, і ці розповіді справляли належне враження. Це дуже приємно, констатував не один з приїжджих, що давні рани повністю загоїлися: Міддлтони й досі вірні минулому, а проте у місті їх поважають. Коли 1958 року міс Міддлтон захворіла на запалення легень, канонік Келлі двічі на тиждень їздив до Каравея й привозив курчат та молоденьких качок, приготованих його економкою. «Ідеальні брат і сестра», — так прилюдно висловлювався канонік про Міддлтонів і звичайно додавав при тому, що краще вже ексцентричні погляди, ніж озлобленість. «Ми у своєму місті можемо не сходитись поглядами, але нам не обов'язково стрілятися», — казав містер Гілі у коктейль-холі, а його клієнти відповідали на ці слова: «Ось що означає жити у християнській країні». Приїжджі з подивом сприймали той факт, що Міддлтони купують тепер м'ясо у чоловіка, який колись замкнув їх нагорі в їхньому власному домі, а сам чекав унизу, щоб стріляти в солдатів. «Що ж — вік живи, вік учись», — казали туристи містерові Гілі.

Міддлтони в душі розуміли, що живуть вони чудним життям. Самотно лежачи кожне в своєму ліжку, вони не раз уночі запитували самі себе, чому їм було не продати Каравей сорок вісім років тому, коли помер їхній батько. Невже їх так притягувало родинне гніздо? І чому вони вперто підтримували в собі цю прихильність? Вони не знали, чому так сталося, та й не дуже доскіпувались. Просто само собою вийшло, що вони залишилися в Каравей: переїхати кудись означало б виявити боягузтво. Однак тепер їм часто ввижалося, що схи-

ляння перед далеким минулим — то в них така собі гра. А під іншу годину те минуле здавалося не менш реальним і важливим, ніж рештки їхньої землі, ніж сам їхній дім.

— Чистий жах! — заявив містер Гілі одного дня в 1967 році. — Ви чули, містере Міддлтон, про вибухи бомб у поштових конторах у Белфасті?

Власник готелю — чоловік з коротко підстриженою чуприною і червоним обличчям — говорив це пополудні у своєму коктейль-холі, аби лише підтримати розмову. Майже такими самими словами він коментував події на півночі Ірландії і за сніданком, коли підводив погляд від «Айріш індепендента». І те саме казав кожен у місті: що вибухи бомб у поштових конторах у Белфасті — це жах.

— Кепська справа, — зауважив Гладун Дріскол, загортаючи Міддлтонам їхню порцію м'яса. — Ми не хочемо, щоб знову ожила давня колотнеча.

— Ми перші її не хотіли, — нагадала йому міс Міддлтон.

Він засміявся, і вона засміялась, і брат її теж. Справді, то якась там гра, подумалось їй: хіба ж може те, що відбувається на півночі, бути таким самим реальним і важливим, як, скажімо, недуги та клопоти старого різника з його ревматизмом, з його неохотою закривати своє діло? І, може, її брат у глибині душі теж так думає?

— Ходімо, Терлоч, — озвався брат, погладивши носом черевика рудого сетера. І сестра подумала: ніколи не вгадаєш, що у нього на думці — в усякому разі не те, про що хотілося б поговорити.

— Я поклав також трохи обрізків для собаки, — сказав Гладун Дріскол. Він тепер часто так робив: мовляв, однаково йому ті обрізки викидати. Толі, коли він чекав солдатів у холі, в домі теж був рудий сетер; настрахані його грізним виглядом, Брін і Магір загнали собаку в льох.

— У вас золоте серце, містере Дріскол, — мовила міс Міддлтон, вдячно киваючи й усміхаючись різникові.

Він був одного з нею віку — мав шістдесят шість років, і давно вже мусив би закрити свій заклад. Він би так і зробив, — пояснював Дріскол братові із сестрою, — якби мав сина і міг передати йому крамницю. А що треба було спродуватись, то коли надійшов момент остаточно зважитись, у нього не стало духу.

— Точнісінько як ми з Каравеєм, — зауважила міс Міддлтон, хоча насправді це було зовсім не те саме.

Щовечора брат і сестра сиділи у просторій старій кухні, слухаючи новини. Тривожні події відбувалися лише у Белфасті й Деррі, повідомляло радіо; поза Белфастом і Деррі всюди тихо й мирно. А по п'яти-ниціх вони прислухалися до розмов у барі місіс Ке та в готелі.

— Зате, хвалити бога, у нас на півдні все спокійно, — не раз повторював містер Гілі.

Та коли до Північної Ірландії прибули перші підрозділи британського війська, люди вже не так часто казали, ніби поза Белфастом і Деррі всюди тихо й мирно. Інциденти сталися у Фермані й Армі, у селах та містечках побіля кордону з півднем. Пішов у відставку один північноірландський прем'єр-міністр, а тоді другий. Військо непопулярне серед населення, писали газети; уряд запровадив політику інтернування. У містечку, в протестантському соборі святого Патріка і в католицькій церкві святої богородиці проголошували молитви за мир, але мир не наставав.

- Ми погоріли, містере Міддлтон,— сказав якоїсь п'ятниці хазяїн готелю.— Якщо цього літа буде кільканадцять туристів, то й то добре.
- Чому це?
- Бо хто ж захоче їхати до країни, в якій така колотнеча!
- Але ж вона тільки на півночі.
- Спробуй пояснити це нашим туристам!

Прощитанню містечка настав край. До кордону було понад шістьдесят миль, проте відгомін війни доносився й сюди. Городяни почали ремствувати, що падає добробут, і дедалі частіше стало чути такі самі розмови, що й у далекому минулому. Заговорили про акти жорстокості з одного, а тоді й з другого боку, про гвинтівки та вибухівку, про права народу. Прикрий настрій запанував і в барі місіс Ке, бо торгівля дуже підупала, і в спорожнілому готелі.

Коли тепер по п'ятницях приходили Міддлтони, залягала мовчанка — спершу тільки на часину. Здавалося, що городяни, повернувшись пам'яттю на двадцять років назад, пригадали британський прапорець у віконці їхньої машини і раптом побачили його в іншому світлі. Це вже не було щось таке, з чого можна тільки посміятися, і мова Міддлтонів тепер не здавалася лагідною, та й вони самі вже не були просто двома старими диваками. Ставлення містечка до них поволі змінювалось, і вже Гладуна Дріскола зовсім не тішило, що хтось пам'ятає, як він давав м'ясні обрізки для їхнього собаки. Він стояв з рушницею в домі ворога, готовий стріляти у ворожих солдатів,— ось що нехай пам'ятають люди.

Одного дня, коли Міддлтони проїжджали машиною, канонік Келлі одвів очі вбік, і вони це помітили, хоч він і намагався одвернутись якомога непомітніше. А іншого дня місіс О'Брайен, що раніше так залябки розмовляла з ними в готелі, навіть не відповіла на їхнє привітання.

Міддлтони звичайно не обговорювали між собою цих проявів неприязні, але в душі розуміли, що тепер у них ні з ким у містечку не може бути нічого спільного. Погляди, яких вони обоє дотримувались так багато років, більше нікому не здавались кумедними. Якби вони тепер наважилися проїхати з британським прапорцем, їх би, чого доброго, ще й застрелили.

— Цьому ніколи кінця не буде,— понуро сказав брат, стоячи якось увечері біля кухонного стола.

Сестра мила посуд після вечері й чистила ножі.

— В усякому разі, за нашого віку,— додала вона.

— Це ще гірше, ніж раніш було.

— Атож.

Вони зняли зі стіни в холі батьків портрет в уніформі ірландського гвардійця — їм здалося недоречним, щоб він висів тут такої пори. Зняли також фамільний герб та хрест святого Георга, а з вази на камінній полиці у вітальні прибрали британський прапорець, що стримів там від часу коронування Єлизавети II. Вони усунули ці речі не зі страху, а в жалобі за *modus vivendi*¹, що так довго зберігався між ними та городянами. Вони постійно купували м'ясо у різника, який колись із рушницею чатував на солдатів у їхньому домі, а він, у свою чергу, давав м'ясних обрізків для їхнього собаки. Після того, як розвіялася

¹ Заведений уклад, порозуміння (лат.).

взаємна підозріливість, вони цілих півсотні років жили у світі терпимості, якої їм тепер уже не знати до кінця віку.

Одного вечора в листопаді здох їхній собака. Закопавши його, брат сказав сестрі, що їм не треба надто побиватися. Вони й самі скоро помруть, і дім їхній перетвориться на руїну, бо нікому його успадкувати, і тоді далекому минулому нарешті дано буде спокій. Але сестра знову заговорила про втрачений *modus vivendi*: мовляв, він був легкий для них, бо вони спокійно дивилися, як меншають їхні статки, тим часом як місто процвітало. Тому вони й мали змогу жити по-людському, з гідністю й у мирі, і цим можна тільки пишатись.

Брат нічого не відповів. Як і вона, схвилюваний смертю собаки, він раптом збагнув, що в їхніх літах нема чого сподіватися сяких-таких прибутків від решток Каравея. Їм треба продати курей та корів. Говорячи це, він бачив, як вона схвально киває головою. Час від часу, думалося йому, вони неквапливо їздитимуть собі до міста купити на свої скромні заощадження бакалії та м'яса і щоразу стикатимуться з похмурою мовчанкою городян, а їхня смерть підходитиме все ближче, і все владнішою ставатиме смерть в іншій частині Ірландії. Сестра здогадувалась, про що думає брат, і знала, що він має рацію. Через те далеке минуле вони помруть, не маючи жодної близької душі на світі. Якби їх убили в постелі, навіть і то була б легша смерть.

*З англійської переклав
Ростислав ДОЦЕНКО*

ІРЛАНДСЬКІ ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ

*Ладен видерти собі око, аби лиш комусь іншому видерти два.
Язиком можна зав'язати такий вузол, що й зубами не розв'яжеш.*

Добра та байка, від якої живіт ситий.

Легідним словом ще ніхто зубів не поламав.

Де мати надміру роботяща, там з дочки господиня негодяща.

На пальці перстень, а на плечах голо.

Велике черево не буває щедре.

З моря ще можна повернутись, а з кладовища — ні.

Який кіт, такий його хвіст.

Вино солодке, та платити за нього гірко.

Тримаючи руку в собачій пащеці, витягай її обережно.

Як осел зайде в церкву, то не спиниться, поки не дійде до вівтаря.

Смерть — це лікар вбогої людини.